

Zdeněk DUDA

Poslední věci člověka v čase odkouzlování světa. Smrt v 18. století

Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2006, 142 s.

Posudek oponenta diplomové práce

Smrt, umírání a pohřbívání doprovázejí člověka v každém okamžiku dějin, a proto je lze vnímat jako ideální indikátory změn ve společnosti i mentalitě. Téma smrti jako kulturní záležitosti si jako téma své diplomové práce vybral i Zdeněk Duda. Zaměřil se na 18. století, tedy na období, kterému nebyla v české historiografii věnována v souvislosti se smrtí větší pozornost.

Hned na úvod bych rád předeslal, že teoretická vyzrálость a schopnost reflektovat zahraniční literaturu k tématu značně přesahuje nároky kladené na diplomovou práci. Student si v zásadě vytvořil svůj teoretický koncept, který lze využít při sledování představ o smrti a umírání v 18. století. Tento půdorys vytvořil na základě bezpečné znalosti dosavadních evropských přístupů ke studiu smrti v dějinách. V úvodní teoretické kapitole se zabýval a kriticky hodnotil tři základní modely, které mu představují Ph. Aries, N. Elias a M. Vovelle. V Ariesově přístupu klade důraz na pocit individuality jako důležitý moment při vytváření přístupu ke smrti. Dále se diplomant zaměřil na jednotlivé etapy přístupů ke smrti v závislosti na čtyřech psychologických prvcích, které Aries vytýčil (vědomí sebe sama, obrana společnosti proti divokosti přírody, víra v posmrtný život, víra v existenci zla). Druhý přístup reprezentuje zejména Norbert Elias a jeho civilizační teorie. Diplomant zde vychází ze dvou základních tezí Eliase, totiž že snaha vytěsnit smrt z myšlení člověka je velmi stará a že v rámci civilizačního procesu narůstá odstup živých od mrtvých. Eliasovy závěry poté fundovaně srovnává s výsledky bádání Michaela Eberta, který se zabýval proměnou lidského obrazu o Bohu na základě katolických eschatologických kázání z druhé poloviny 19. a z 20. století. Konečně zástupcem třetího přístupu je Michelle Vovelle. Diplomant zde zejména připomíná jeho uvedení testamentu jako sériového pramene do diskurzu bádání o smrti (společně s Pierrem Chaunu). Zároveň se zabývá a částečně polemizuje s Vovellovým konceptem dechristianizace.

Tyto metodologické přístupy, jejich bezpečná znalost a střízlivá kritika umožňují diplomantovi na závěr úvodní kapitoly definovat své vlastní teoretické východisko ke studiu smrti ve městech 18. století. V první řadě vychází z autonomie městského člověka 18. století ve vztahu k náboženstvím. Diplomant z toho důvodu navrhuje zkoumání dobových diskurzů, které chápání smrti ovlivňovaly, totiž oficiálního diskurzu katolického křesťanství a individuální eschatologické diskurzy. V této souvislosti vyslovuje zajímavou myšlenku, že pokles zbožných odkazu v testamentech 18. století nemusí být důkazem dechristianizace, jak tvrdí Vovelle, ale spíše „odrazem proměny v definici pojmu náboženství, a tak i odrazem nově nalezeného individuálního prožívání světa, respektive odrazem skutečnosti, že člověk sám, na základě volby různých konkurenčních pravdivostních režimů, stanovuje vlastní pravdivostní režim svého eschatologického diskurzu“ (s. 35). Základem navrhovaného výzkumu mají poté být testamentsy, které je třeba podrobit dotazníkovému zkoumání, zejména po vzoru Pierra Chaunu. Konečně výpověď těchto sériových pramenů navrhuje diplomant kombinovat se zejména literárními prameny, mezi nimiž hlavní důraz klade na pastorální teologie, naopak pochybuje o možnostech využití tisků *Ars moriendi* pro 18. století.

Druhou část diplomové práce poté tvoří výběrová edice celkem 22 testamentů z prostředí jihočeského Písku, a to formou sond do období 1730-1740 a 1780-1790. Jako cíle této edice diplomant uvádí snahu představit testamentsy jednotlivých sociálních, majetkových a profesních skupin, zahrnuje genderový prvek ve formě ženských testamentů, klade důraz na obsahovou stránku závětí, které mají podpořit teoretický koncept práce, a v neposlední řadě také

nenechává stranou formální podobu testamentů. Edice obsahuje podrobnou ediční poznámku i rejstříky. V rámci kritického aparátu diplomant poctivě identifikoval uváděné lokality, méně se už věnoval identifikaci osob. Zde pouze naznačil pramenná východiska, která by k takovému určení mohla pomoci.

Bohužel oběma velmi zajímavým a pečlivým částem práce podle mého názoru chybí jedna podstatná skutečnost – totiž snaha o propojení teoretického východiska s pramennou základnou. Myslím, že se Zdeněk Duda měl ve své diplomové práci zabývat skutečnou výpočetní hodnotou píseckých testamentů z 18. století a na jejich základě prokázat, nakolik je jím navrhované teoretické východisko nosné. Tuto poznámku připojuji zejména z toho důvodu, že jsem si jist, že diplomant by byl této interpretace pramenů schopný. Ostatně sám se k ní hlásí ve formě budoucího výzkumu.

Na základě této výtky musím hodnotit diplomovou práci Zdeňka Dudy, jednu z myšlenkově nejzajímavějších, kterou jsem mohl v posledních letech číst, již stupněm **velmi dobře**.

České Budějovice 22. ledna 2007

(PhDr. Pavel Král, Ph.D.)